

„A Sz: SOPHIA’ Templomában látom én
felszentelve NAGYSÁDAT...”

(Csokonai Vitéz Mihály és a szabadkőművesség kapcsolatairól)¹

A felvilágosodás korának magyar írói és költői közül – a posztmodern szövegkritika nyelvén mondva² – ma szinte bizonyos, hogy többen tagjai voltak a szabadkőműves mozgalomnak. Kazinczy Ferenc, Horváth Ádám, Aranka György és Kármán József kapcsolatai a páholyokkal ma különböző mértékben ugyan, de ismertek, s azt is tudjuk, hogy nemcsak – saját bevallásuk szerint – személyes életükre, hanem munkásságukra is jelentős hatást gyakorolt a szabadkőművesség mint szimbolikus nyelvi világ.

Csokonai és a mozgalom viszonyát eddig kevés mű érintette, s ezekben is elsősorban a nemleges válasz fogalmazódott meg. Dolgozatomban elsőként a tárgyban kimondott eddigi igenlő állítások összefoglalására töreksem, majd azok néholi bírálatára, végül pedig újabb lehetőségeket kívánok felvetni a kapcsolatok vonatkozásában. Már itt hangsúlyozom, hogy munkám nem módosítja jelentősen a problémakörben megfogalmazott eddigi állításokat, ugyanis nem találtam olyan adatot, amely az említett irodalmárokhöz hasonlóan itt is szinte teljesen bizonyossá tenné a költő részvételét a mozgalomban. Mindazonáltal úgy gondolom, hogy a néhány újabb adalék erősebbé teheti a Csokonai tagságáról szóló feltevést és szinte biztossá azt, hogy ismerte a mozgalom szimbolikus nyelvét.

Az eddigi értelmezések közül a legfontosabbnak látszik Szilágyi Ferenc 1985-ös cikke,³ ahol a szakirodalomban elsőként a páholytagságot valószínűsítő érveket fogalmaz meg. Ezek kiegészítéseként is olvasható 1998-ban publikált esszéjének⁴ egy tézise, amelyet a 85-ös írás alapgondolatainak ismertetése után említek meg (a könnyebb áttekinthetőség kedvéért számoztam az állításokat):

(1) Egy 1792-es Csokonainak írott verses Horváth-levélre hivatkozva a szerző azt állítja, hogy a dunántúli író korábban Orpheus, majd Arión néven szólítottatott.

(2) Csokonai szomszédja az a Fráter István volt, aki Kazinczy Ferencet beszervezte a szabadkőműves mozgalomba.

(3) Földi János *Az én sírhalmom* című versében azt írja, hogy az akác alatt szeretne pihenni. E fa szabadkőműves jelkép.

(4) Csokonai 1793-ban lefordította a közismert szabadkőműves operát, a *Zauberflöte* Schikaneder által megírt szövegkönyvét.

(5) Csokonai Földi Jánost búcsúztató versének első soraiban az akác alatt nyugvó barát szólíttatik meg.

Szilágyi Ferenc érvei közül az első önmagában kevésbé valószínűsítő erejű, inkább arra mutat, hogy Horváth esetleg megpróbálta fiatal levelezőpartnerét: kíváncsi volt, hogy az vajon rákérdez-e az iniciatikus nevek eredetére (az e szöveghez kapcsolódó másik Horváth-levél által erősített értelmezési lehetőségéről, amely még mindig csak a feltehetőséghez segít hozzá, lásd később).

Fráter és Csokonai kapcsolatáról meglehetősen keveset tudunk. A Csokonai-levelezés összesen három szöveget őriz, amelyből az első, az 1801. szeptember 24-én írott Fráter-levél utal kettejük barátságára, s arra is, hogy korábban Csokonai levelet írt barátjának. A másik két küldemény a szabadkőművesség szempontjából neutrális. Mindazonáltal a kortársaktól, Nagy Gábortól és Dombó Mártontól is tudható, hogy viszonyuk baráti volt, s Fráter támogatta is Csokonait.⁵ Azt azonban nem tudjuk, hogy a kapcsolat pontosan mikortól datálódik, s mennyire volt mély. Mindennek ellenére fenntartásokkal, de elfogadható Szilágyi Ferenc második érve: a barátságot és a Csokonai–Kazinczy-viszonyt ismerve feltehető, hogy Fráter beszélt Csokonainak a mozgalomról.

Földi János – miként azt Szilágyi is kiemeli – valószínűleg maga is szabadkőműves volt. Ehhez az állításhoz azonban finomításként azonnal hozzátehető, hogy erre „bizonyító” érv kevés van. Abafi Lajos könyvében is csak két helyen kerül elő a híres orvos neve: először mint az Orpheus szabadkőműves munkatársáé, másodsor mint egy szabadkőműves irat terjesztőjéé.⁶ Az említett akác-szimbólummal könnyebb a helyzet: a jánosrendű és magasfokú páholyok beavatottjai ugyanis olvasván vagy hallván Földi vagy Csokonai versét, *minden bizonnyal* a szabadkőművességre is gondoltak, hiszen az akác az első beavatás előtti próbaidőn megtanulandó szimbólumok közül az egyik alapvető, s a beavatási rítusokban is fontos szerepet játszik.⁷ Önmagában ebből már levonható olyan következtetés, hogy Csokonai *talán, feltehetően* ismerte a szabadkőműves szimbolikát, s esetleg beavatott is volt (a későbbiekben ki fog derülni, hogy egyéb adatokból a szabadkőműves nyelvi világ ismerete ebben az időben szinte bizonyos). Mindazonáltal megállapítható egy olyan tézis is, hogy az akác csak egy kedves fa volt Csokonai számára, hiszen például gyermekkorában a házukban is volt egy szép akácfa (miként azt Szilágyi Ferenc is említi 1998-as cikkében), illetve 1801 januárjában barátjától, Puky Istvántól is kért egy csemetét, amelyet kertjében el akart ültetni.⁸ Mindezeket összegezve a harmadik érv az ötödikkel kiegészítve a valószínűséget illetően nem fogadható el, csak feltehető, hogy Földi (is) be-

szélhetett Csokonainak a mozgalomról, s talán lehetséges az is, hogy Csokonai ismerte az akác szabadkőműves-jelentését.

Igazán valószínűsítő erejűnek az öt érv közül a negyedik sem látszik. Természetesen nem elsősorban azért, mert Szilágyi Ferenc pontatlanul fogalmaz, amikor azt írja, hogy Csokonai fordította volna le a darabot magyarra, hiszen azt valójában egy Csokonai felügyelte csoport tette meg;⁹ hanem azért, mert semmivel sem bizonyítja, hogy a fordításkor ismerte volna a mű szabadkőműves jellegét. Könnyen lehetséges, hogy erre csak később jött rá, akár a Horváthtal való századvégi találkozásokor, s ekkor még a híres darabot annak kétségtelenül nagy nemzetközi sikere és a fellendült magyar színjátszás számára ültette át kollégiumi diákjaival magyarra.¹⁰

Szilágyi érveit összegezve elmondható: öt olyan állítást fogalmazott meg tanulmányaiban, amelyek még egymást erősítve sem teszik valószínűvé, inkább csak feltehetővé, hogy Csokonai ismerte a mozgalmat, s csak elképzelhetővé teszik azt, hogy tagja is volt valamelyik csoportnak.

Dolgozatom további részében az újabb adalékokat említem meg, az időrendet követve.

1792. október 30-án Horváth Ádám egy erősen retorizált és patetikus válaszelelet írt Csokonai bemutatkozó küldeményére, gyakorlatilag elindítván kettejük levelezését. A szövegben a 30–34. sor között a következő rész szerepel:

Megmaradtak a tsendesen zúgó patak-tsergések,
A’ mellyek még Ariónnak elég serkentgetések:
Hogy el-vétve kettőztesse lantjával énekeit,
‘S viszonozza az Erató’ kedves enyelgéseit; –¹¹

A vers szövegének egészét tekintve e négy sor olvasható úgy, hogy a lírai én azonosítja magát Ariónnal. Ez azért fontos, mert megtehetjük, hogy ezt a hangot kapcsolatba hozzuk az életrajzokból, levelekből, visszaemlékezésekből általunk megkonstruált szerzővel, s ennek következtében azt mondjuk, hogy Horváth itt egy „csapdát” állít Csokonainak: kíváncsi arra, hogy miként reagál az óvatos önfelfedésre új barátja. Ha Csokonai elgondolkodik az utaláson, óhatatlanul meg kell, hogy kérdezze: miért Ariónnal azonosítja magát a beszélő? Jó esetben már a kérdésből kiderülhet Csokonainak a szabadkőművességhez való viszonya, de kevésbé szerencsés esetben is egy ügyes válasszal a mozgalomra lehet terelni a „beszélgetést”. Amennyiben a címzett nem kérdez rá a név eredetére, úgy Horváth újabb próbára van kárhoztatva, viszont nem fedte fel magát egy esetleges „profán”¹² előtt.

Csokonai válaszát sajnos nem ismerjük, ugyanis a legközelebbi fennmaradt levél,¹³ a már Szilágyi által is idézett, ismét Horváth munkája – 1793 októberében íródott. A debreceni költő viszontlevelének ismerete nélkül elkép-

zelhető, hogy Csokonai rákérdezett a név eredetére, s Horváth válaszában ezt kifejtette. Ez azonban csak egy bizonytalan gondolat, amely ugyanolyan lehetőség, mint az, hogy a címzett észre sem vette az Arión-utalást, vagy az, hogy észrevette, de nem tartotta fontosnak.

Ha egy pillanatra engedményt teszünk az első ötletnek, akkor a hipotézis-konstrukció tovább építhető. Horváth újabb levelében – amelyről a Szilágyi-féle érvelés ismertetésekor már szóltam – ugyanis ismét kitér az Arión-kérdésre, a következőképpen:

En hajdan Orfeus valék míg híremmé nem leve,
 Hogy elébb volt Kazinczimnak mint nekem ez a' neve.
 Ó engem, tán jövendőlvé Arionnak bérmála,
 De tsak Orfeus volt Horváth bár Arionná vála.¹⁴

A levél ezután egy nagyon személyes történettel folytatódik, amely könnyen azonosítható az életrajzi én élettörténetével: a rossz házasságról és a válásról beszél nyílt, baráti őszinteséggel a lírai én. Ha elfogadjuk azt, hogy ekkor már tisztázták szabadkőműves kapcsolataikat, érthető ez az őszinteség, hiszen kettejük között a sok félreértést szülhető titok megszűnt, így nyíltan beszélhettek másról is. Ha azt a gondolatot követjük, hogy e levélben Horváth csak bővebben felfedi a név eredetét, akkor azt is mondhatjuk, hogy a sikertelen első próbálkozás után most nyíltabban fogalmaz, még inkább ki akarja ugrasztani a nyulat a bokorból, még inkább kíváncsi Csokonai véleményére a mozgalomról. Sajnos azonban Csokonai válaszát megint nem ismerjük, így ismét nem tudjuk, miként reagált a nyíltabb utalásra. Könnyen elképzelhető, hogy másodsorra sem ismerte fel a még mindig eléggé rejtett vonatkozást. Ezt a gondolatot erősítheti az is, hogy 1794. augusztus 13-án Horváth újabb levelében már nem is utal a mozgalomra.

A Csokonai–Horváth-levelezés e korai szakaszát összegezve elmondható, hogy erős fenntartásokkal ugyan, de újabb adalékokat kínálhat arra, hogy elképzelhetőnek mondjuk: Csokonai ekkoriban talán ismerte, vagy talán éppen Horváth által ismerte meg először a szabadkőműveséget. Amennyiben a hatástörténet e gondolatmenetet nem egészíti ki majd erősebben igazoló érvekkel, úgy annyi szinte bizonyos marad, hogy a dolgozat kérdéskörét bővíti e két levél, hiszen azokban szabadkőművesek – többek között – felfedik önmagukat.¹⁵

A mozgalommal kapcsolatba hozható újabb adalék a *Csókok* című szépprózai alkotás, illetve a hozzátartozó vázlatokban megtalálható utalás. E két szöveg akkor készült, amikor az említett Horváth–Csokonai-levelezés folyt. A látomásos, erős motivikus terheltségű, művészi nyelveket keverő és parafrazeáló szépprózai műben több szabadkőműves-rózsakeresztes és szabadkőműves-alkimista szimbólum (Rózsa; a Világegyetem Nagy Építő-

mesterére, a szabadkőműves istenre több tulajdonságában hasonlító Isten-asszony; beavatás; Foszfor; quinta essentia, Filander, a bölcs, szabadkőműves mesterekre hasonlító pap; a 3×3-as szimbolika) is megjelenik, illetve a vázlatok között a Csókok nevei alegsúlyban a listán a „Freymaurer csókok” kifejezés is megtalálható.¹⁶ Mindebből meglehetősen biztonságosan levonható az a következtetés, hogy Csokonai *valószínűleg* nem is kevésbé ismerte a szabadkőművesség szimbolikáját, hiszen a csókok szinte külön rituálét alkotnak a szabadkőművességben – miként azt levelezőtársa, Horváth Ádám 1792-ben megjelent *Felfedezett titok* című regényéből is tudhatjuk. Arra azonban, hogy Csokonai beavatott is volt, ezek az utalások sem szolgálnak bizonyosággal, ám az eddigi hipotézisekkel kiegészítve még egy ilyen gondolat feltehető.

A beavatottság kérdésköréhez illeszthető Csokonai 1795. július 9-én Schedius Lajoshoz írott levele. Abafi Lajostól tudhatjuk, hogy a híres esztéta professzor Göttingában lett szabadkőműves, s hazánkban a balassagyarmati páholy tagja volt.¹⁷ Csokonai e latin nyelven írott levelét Schediushoz a következőképpen kezdi (a magyar fordításból idézek):

Ahhoz, hogy az emberi művelődésnek igyekezzünk hasznára lenni, az a tény egymagában is elegendő, hogy embernek születünk. Semmi sem fontosabb a haza és a polgárok javánál és üdvénél: ebben a *szent vallás ihlete* vezet bennünket. – Vajon az irántad érzett tiszteletemet, vagy az irántam mutatott jóakarodat serkentette-e fel annyira, hogy *nem egyenlő lépésekkel* nyomodba szegődjem, és Te készséggel mutasd meg a *hitvány tömeg* és a népség zűrzavaros nyüzsgésén át a *finom lelkek szentélyébe vezető utat*?¹⁸ (Kiem. tőlem)

A levél további részében Csokonai segítséget kér a professzortól pesti tanulmányai érdekében. Ehhez megalapozásul írta meg a levél első bekezdését, amely talán korábbi ismeretségükre is utal. Erről a rövid szövegről az eddigiek ismeretében két értelmezést is meg tudok konstruálni. A kritikusabb filológus e sorokról vélhetően csak annyit állapítana meg, hogy Csokonai vagy Schedius segítségét kéri ismeretlenként, vagy már ismerték egymást, talán egy korábbi levélben Csokonai már kért segítséget, amit lehet, hogy a címzett meg is ígért. A megengedőbb filológus számára e szöveg azonban másként is olvasható – miként azt a kiemelt részek is mutatják. Eszerint két hipotézis is megkockáztatható: egyrészt az, hogy Csokonai *beavató mesterétől* vagy *mentorától* kéri személyes ügyben a segítséget. Erre igazoló érvek lehetnek a *szent vallás* (amit a szabadkőművességre is lehet érteni) mellett a *nem egyenlő lépések*, a latin eredetiben szereplő *profanum vulgus* és a *finom lelkek szentélye* szintagmák. Az utóbbi kifejezés közül a lépések a szabadkőműves beavatásokban kulcsszerepet játszanak – a beavatási rítusokban a különféle fokokban más és más lépésekkel lép a beavató és az éppen beavatott a páholy padlóján.¹⁹ A második kifejezésben a „profán” jelző értelmezhető a nem beavatottak közösségére, míg a harmadik szintagmában a szentély a szabadkőműves páholyra, a templomra való utalásként is olvasható.

A szabadkőműves kapcsolatokat feltételező másik értelmezés szerint Csokonai ekkor kéri Schedius segítségét a beavatáshoz – a levél időszerkezete ezt az olvasatot is megengedi.

Mindent egybevetve e levél kapcsán elmondható: létrehozható egy olyan konstrukció, amelyben óvatosan feltehető, hogy Csokonai már ekkor páholytag volt, de annyi mindenképpen valószínűsíthető, hogy a szabadkőművesség ismeretére is utal e levelében. Ezek után az lehet a kérdés, hogy ha esetleg 1795-ben már páholytag volt, akkor hol lehetett azzá? Ha Schedius mentorságának vagy mesterségének föltételezését elfogadjuk, akkor szinte kizárólag a balassagyarmati közösség jöhet szóba, hiszen mai ismereteink szerint a neves professzor csak ennek volt tagja. Még bizonytalanabb feltételezésként megemlíthető még, hogy Csokonai esetleg a pesti *Hét csillaghoz* tagja lett 1793 márciusa után, ugyanis ott két olyan páholytag is volt (Madách Sándor és Szerémy Gábor), akik a balassagyarmati közösség beavatottai is voltak, így velük Schedius szoros kapcsolatban volt. Ennek alapján feltehető, hogy Schedius beajánlhatta Csokonait a páholyba, miként az is, hogy a frissen kicsapott debreceni költő levele éppen az ajánlást kérte Schediustól.

Csokonai szabadkőműves kapcsolatainak vizsgálatában a következő állomás az író ismeretsége Sárközy Istvánnal és Csépan Istvánnal. E két személy közül az elsővel 1798-ban Horváth Ádám ismertette meg a nincstelen költőt, s ettől fogva a gazdag nemes buzgón támogatta Csokonait. Csépannal nem tudni, hogyan ismerkedett meg Csokonai, de elképzelhető, hogy őt is Horváth révén ismerte meg. A fiatal ügyvéd Festetics szolgálatában állt, s Csokonai egzisztenciális helyzetén többször javított a csurgói időszak alatt.²⁰ E két kapcsolat érdekessége, hogy mindkét férfiú kétszeresen is Horváth Ádám páholytársa volt: mind a pesti *Nagyszívűséghez*ben, mind a zalaegerszegi *Jó tanácsosban* együtt munkálkodtak, azok megszüntetéséig.²¹ Ezen adatok alapján valószínűsíthető, hogy a szabadkőműves Festeticstől munkajaánlatra váró Csokonainak barátai beszéltek a mozgalomról, hiszen a forrásokból tudjuk, hogy sokszor találkoztak, vitatkoztak egymással.

Innentől fogva szinte bizonyosnak látom, hogy Csokonai az 1798-as esztendőttől kezdve már ismerte a szabadkőműves gondolkodást, s feltehetőnek azt, hogy esetleg titokban be is avatták, avagy be is avatták volna, ha akkori-ban működtek volna törvényes páholyok.

Az időrendet folytatva kiemelhető, hogy 1798 júniusa körül Csokonai verset írt *Ízis és Oziris* címmel.²² E szövegben Osiris és Ízis alakját a beszélő Széchényi Ferencsel és nejevel, Juliannával azonosítja, s hosszan ecseteli a két istenhez tartozó szimbolikát, majd azt, hogy találkozott a párral. Ezután a következő részt olvashatjuk:

Megesmértem és az Ízis’
Templomába bémentem,
Ha tán e’ szép Istennének
Tetszenék Complimentem

Már ma Ízis’ Templomának
Nints ugyan semmi nyoma,
De van a’ Böltsek’ szívében
Ízisnek még temploma:

Ez az, melly eggyaránt nézi
A’ személyt ’s az érdemet,
Ez az, melly papnak fel szokta
Venni mind a két nemet.

Eme idézetből látható, hogy Csokonai ekkor már jártas a szabadkőműves szimbolikában. Tudja ugyanis, hogy az Ízis- és Osiris-szimbolika nem csupán kulturális forrás a költő számára, amivel buzgóbban lehet complimenteket tenni, hanem a mozgalom számára alapvető forrás. Az egyiptomi mitológia világa a szabadkőműveseknek a mesterré avatás előtt lesz fontos, ugyanis az iniciáció előtt tanulásra átadott kátéből megvilágítódik a leendő mester előtt az, hogy a szabadkőművesek magukat Ízis gyermekeinek is mondják, s Ízist a természet istennőjeként fogják fel. Ekkor derül ki, hogy a szabadkőművesek szerint Osiris segítségével jut a beavatott egyre nagyobb bölcsesség birtokába, hiszen őt az értelmet megvilágító láthatatlan istenségként értelmezik.²³

Mindebből azt a következtetést vonom le, hogy a vers még inkább erősíti az imént említett gondolatot: Csokonai 1798 közepén már szinte bizonyosan alapos ismerője volt a szabadkőműves beavatásoknak, s esetleg feltehető, hogy maga is részt vett valamilyen illegális iniciáción.

Természetesen a textus ilyen értelmezésével szemben is felhozhatók kritikus megállapítások: elmondható, hogy az egyiptomi szimbolikát Csokonai *A varázsfuvola* fordításából is megismerhette, s csak azért alkalmazta itt, mert a mű pozitív hőseit hasonlóknak látta az ifjú párhoz. Mindazonáltal ez kevésbé látszik valószínűnek egy korábban említett érvem miatt. Eszerint nehezen képzelhető el, hogy a nyíltszívű, bőbeszédűnek ismert Horváth Ádám, vagy két másik ismerőse ne szólt volna Csokonainak a mozgalomról, különösen akkor, amikor tudták, hogy Festeticsnél próbál munkára jelentkezni.

E vers egyébiránt még azért is fontosnak látszik, mert belőle feltehető, a többi említett adalékkal együtt pedig valószínűsíthető, hogy Csokonai Széchényi Ferenc szabadkőművességéről tudott. A legnagyobb magyar édesapja egyébként már az 1780-as évek közepén hazai páholy tagja volt, s a 90-es

évek elején a templomos rítusba is beavatást nyert.²⁴ Feltehető, hogy Széchenyi szabadkőművességéről Csokonai szintén barátaitól tudott.

A szabadkőműves nyelvi világnak, s a szabadkőművesek egy csoportjának ismeretéről erős bizonyítást adhat nekünk a szerző dolgozatomban részletesen utolsóként vizsgálándó, 1800. december 19-én, immár Debrecenből írott levele is, amelyet a már emlegetett grófnak, Festetics Györgynek küldött. E levél utolsó bekezdésében a következő olvasható:

...Nem – nem e’ Világból való NAGYSÁGOD’, nem e’ puha-lelkű ‘s alacsony módú emberek közül. – A Sz: SOPHIA’ Templomában látom én felszentelve NAGYSÁDAT; az Értelem’ Mysteriumiba van béavatva; ‘s a’ Köz-jó’ oltárára halmazza a’ tömjéneket, melyeknek füstje az égig emelkedik ‘s az egész hazát elborítja illatjával...²⁵

Itt Csokonai egy hagyományos szabadkőműves szimbólumot említ, a „Sophia” kifejezést. E szó és magyar fordítása, a bölcsesség a kor ismert freu-maurer-kifejezése, a mozgalom nyelvi világában a beavatások során elnyert titkot jelöli. A „templom” kifejezésre pedig már korábban utaltam: magát a páholyt jelöli a rituális nyelvben.

Az eddig felsorolt bizonyítónak látszó, valószínűsíthető és feltehetően igazoló adatokból, ez utóbbi állításból, illetve abból, hogy maga is ismeri címzettje kapcsolatát a közösséggel, szinte bizonyosan állíthatjuk, hogy Csokonai nagyon alaposan jártas volt kora szabadkőművességében, habár beavatottságáról nincs sem szinte bizonyosan igazoló, sem valószínűsítő, csak óvatos feltevésként elfogadható forrás. Mindezek alapján, mivel Csokonai további munkáiban egyéb jelentős szabadkőműves utalással nem találkoztam,²⁶ megismételve a dolgozat előrevetített eredményét, összességül elmondhatom: e tanulmány révén reményeim szerint még erősebbnek látszik az a kötelék, amely Csokonait és a mozgalmat összekapcsolta.

1 Az itt olvasható tanulmány kiegészíti azt az általam megteremtett történeti konstrukciót, amely a felvilágosodás korának magyar irodalma és szabadkőművesség kapcsolatairól volt olvasható a Hítel 1998/12-es számában.

2 Dolgozatomban érvelésem a nyelvi fordulat utáni textológusok diskurzusát próbálja követni. Ennek megfelelően számolok azzal, hogy a múlt mindig már megértendőként jelentkezik a számunkra, azaz olyan létezőként, amellyel dialógusban alakul ki a konstrukciónk. Ennek megfelelően a klasszikus és a modern filológiának a „wiederzuerkennen”

és a „wiederherstellen” jegyében megfogalmazott, objektív múltra vonatkozó biztos állításai, tételezései és valószínűsítései helyett a „bizonyosnak látszik”, a „valószínű”, a „feltehető” és az ehhez hasonló kifejezéseket, retorikai megoldásokat alkalmazom, amelyek háttérben egészen más hagyományfelfogás, szerzőfelfogás és ismeretelméleti nézetek állnak, így mást is jelentenek, mint korábban. A fogalomhasználat reményeim szerint következetes lesz, így az olvasó számára talán látszani fog, hogy mit jelentenek a számomra maximális tudásként elképzelhető „szinte bizonyos”, a „valószínű”, és a „feltehető/el-

képzeltetők” kifejezések. (A textológia klasszikus felfogásáról, illetve annak modern, majd posztmodern fordulatáról lásd DÁVIDHÁZI Péter *A hatalom szétoztása* című írását, amely pontosan tíz éve íródott, de ma is aktuális. Ma ugyanis még mindig nagyon kevés textológus akad, aki alkalmazza a posztmodern textológia szövegekölzlési értelmezői módszereit (a tanulmány a *Per passivam resistentiam* című kötetben is olvasható [Bp., Argumentum, 1998, 209–225.]

3 SZILÁGYI Ferenc, *Eperjesi szerelmek, pesti szabadkőművesség*, Napjaink, 1985/10. 35.

4 SZILÁGYI Ferenc, „A’ Tsokonai úr háza’ végiben...” = „Az ész világa mellett...” Mundus, 1998, 131–134.

5 Lásd erről: Csokonai Vitéz Mihály összes művei. *Levelezés*, Bp., Akadémiai, 1999, sajtó alá rend. DEBRECZENI Attila, 661. (A továbbiakban CsokLev.)

6 ABAFI Lajos, *A szabadkőművesség története Magyarországon*, Bp., Akadémiai, 1993, 212., 342.

7 Jelentéséről lásd KŐHEGYI Lajos, *Szabadkőműves káté*, Szeged, 1910., BALASSA József, *A szabadkőművesség kézikönyve. III. A mesterfok*, Bp., 1947, KÁRPÁTI Aurél, *Egy Berszenyi versről*, Kelet, 1949. ápr. 1.

8 A levelet lásd CsokLev 61. (115.)

9 Lásd erről bővebben: Csokonai Vitéz Mihály összes művei. *Színművek I*, Bp., Akadémiai, 1978, sajtó alá rend. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, 308–311.

10 Ezeket a gondolatokat Pukánszky Kádár Jolán is felveti, s kiegészíti a szabadkőművesség ismeretével, amit magam vitatok (*i. m.*, 309.).

11 Lásd CsokLev 3. (13.)

12 Jellegzetes szabadkőműves kifejezés: a még be nem avatottakat jelöli (később még fontos szerepe lesz).

13 Csokonai levelezése sajnos nagyon hiányosan maradt fenn. Ennek nyilvánvalóan hányatott életvitele volt az oka, de minden bizonnyal az is, hogy – ha igaz – leveleit gyakran megsemmisítette. Ezt egy Festetics

Györgynek 1801 júliusában írott leveléből tudjuk: „...a’ Leveleimet megszoktam égetni”, mondja itt Csokonai. CsokLev 70. (133.).

14 CsokLev 24.

15 Ez az önfelfedés a Horváth-szakirodalomban eddig nem szerepelt. Horváth Ádám és a szabadkőművesség kapcsolatairól a legbővebb vizsgálatot lásd *Arión a’ Böltesség’ Templomában* című dolgozatomban, *Protestáns Szemle*, 1998/3.

16 Csokonai Vitéz Mihály összes művei. *Szép-prózai művek*, Bp., Akadémiai, 1990, 65. A Csókók szövege ugyanott, a 88–116. oldal között van.

17 ABAFI, *i. m.*, 339., 340., 383.

18 CsokLev 19. A magyar fordítást lásd 462.

19 Lásd erről: KISZELY Gábor, *Szabadkőművesség*, Bp., Korona, 1999, 39–56.

20 A viszonyokról lásd CsokLev 555., 559.

21 Lásd ABAFI, *i. m.*, 295., 350.

22 Kritikai gondozásban elolvasható a Csokonai Vitéz Mihály összes művei. *Költemények. IV.* című kötetben, Bp., Akadémiai, 1994, sajtó alá rend. SZILÁGYI Ferenc, 83–87.

23 Lásd erről: KISZELY Gábor, *A szabadkőművesség*, *i. m.*, 56.

24 ABAFI Lajos, *i. m.*, 165., 189., 228., 264., 405.

25 CsokLev 108–109.

26 A szabadkőművességre utaló egyetlen további adat Csokonai édesanyjához írott 1801. júliusi levele, amelyben kifejti, hogy találkozott a börtönéből ekkoriban szabadult Kazinczyval. Leírja azt is, hogy verssel köszöntötte barátját, s mellékeli a szöveget is (CsokLev 73. [141–142.]). E rövid ódában Kazinczyt Orpheusnak nevezi. Ezt az utalást azért nem illesztettem a dolgozat főszövegébe, mert a korban nem elsősorban beavatási névként volt ismert ez a szó Kazinczy vonatkozásában, hiszen lapja címe is ez volt. Mindazonáltal valószínű, hogy Csokonai az Orpheust szabadkőműves névként is ismerte, s feltehető, hogy erre is utalni szándékozott versével.